

НИЙГМИЙН АЖИЛ-НИЙГМИЙН ХАЛАМЖ, ХАМГААЛАЛ

АВЛИГЫН ТАЛААРХ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ОЙЛГОЛТ, ХАНДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ СУДАЛГААНЫ ЗАРИМ ҮР ДҮН

*Ч. Должинсүрэн
Доктор (Ph.D)*

*Шинжлэх ухаан, технологийн их сургууль
Бизнесийн удирдлага, хүмүүнлэгийн сургууль*

doljinsuren012@gmail.com

Хураангуй: Монгол улсын хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо жилээс жилд өсөж эдгээр иргэдийн өмнө тулгамдаж буй асуудал хандлагыг тодорхойлох судалгаа хийх зайлиггүй шаардлагатай бөгөөд Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх үйл ажиллагаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ойлголт, хандлагыг тусгайлан авч үзэх, судалгаа хийх зайлиггүй шаардлагатай юм.

Түлхүүр үгс: Авилгал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хандлага, иргэдийн ойлголт

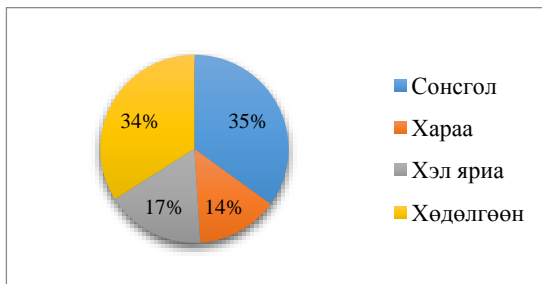
УДИРТГАЛ

Монгол улс нь Авлигын эсрэг бие даасан байгууллага, дагаж мөрдөх хуультай, олон улсын холбогдох тайлан, судалгаанууд хийгддэг, авлигын эсрэг тодорхой үйл ажиллагааг тогтмол явуулдаг орон юм. Авилгын төсөөллийн индекс, авлигын талаарх олон нийтийн ойлголт мэдлэг тогтоох судалгаа, төрийн байгууллагын шударга байдлын үнэлгээ гэх мэт авлигын нөлөөлөл, түвшинг тодорхойлох судалгаанууд тогтмол хийгддэг боловч олон нийт тэр дундаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дунд авлигын асуудал, төрөл, шалтгаан, нөлөөлөл гэх мэтийг нарийвчлан авч судалж байгаагүй, энэ талаарх мэдээлэл хязгаарлагдмал байна. Олон улсын судалгаануудад дурдагдсанаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд төрийн үйлчилгээг хамгийн их авдаг, шударга бус байдалтай нүүр тулдаг, хүний эрх хамгийн их зөрчигдөх эрсдэл бүхий бүлэг бөгөөд шударга бус байдалтай тулгарсан ч тэмцэх чадвар хамгийн бага байдаг байна. Энэхүү судалгааны зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн авлигын талаарх ойлголт, тэдний амьдралд үзүүлж буй үр нөлөөг тодорхойлоход оршино.

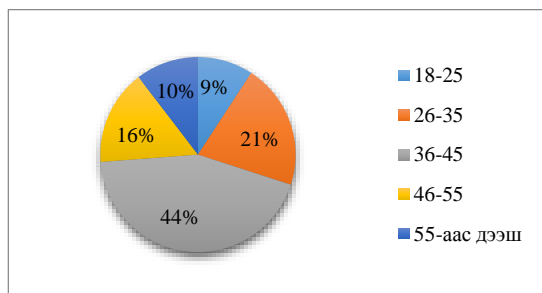
СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Судалгаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй 18 наснаас дээш 300 иргэн хамрагдсан ба оюуны бэрхшээлтэй иргэдээс бусад иргэд хамрагдсан болно. Хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, судалгаанд оролцогчдын насныг авч үзвэл

Зураг 1

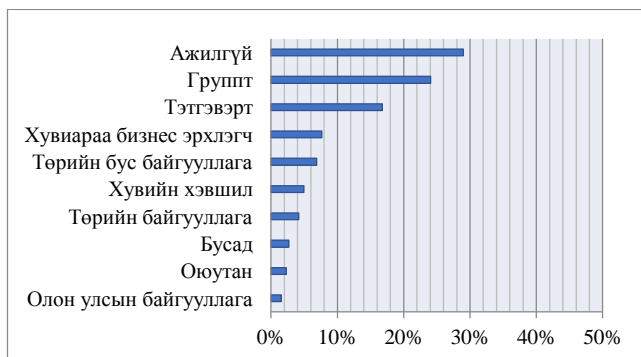
Зураг 2

Оролцогчдын боловсролын түвшний хувьд 12% нь боловсролгүй, 13% нь бага, 27% нь бүрэн бус дунд, 19% нь бүрэн дунд, 123% тусгай дунд буюу техник мэргэжлийн, 16% нь дээд боловсролтой иргэд байна.

Ажил эрхлэлтийн хувьд ажилгүй, группд, тэтгэвэрт байгаа хүмүүс нийт судалгаанд оролцогчдын 70%-ийг эзэлж байгаа бол ажилтай хүмүүсийн дийлэнх нь хувиараа бизнес эрхлэгч болон хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагад ажилладаг хүмүүс байна. Хөдөлмөр эрхэлж буй иргэдийн хувьд гэртээ хувиараа бизнес эрхэлж байгаа иргэд болон бариа, массажны газар ажилладаг хүмүүс их байна.

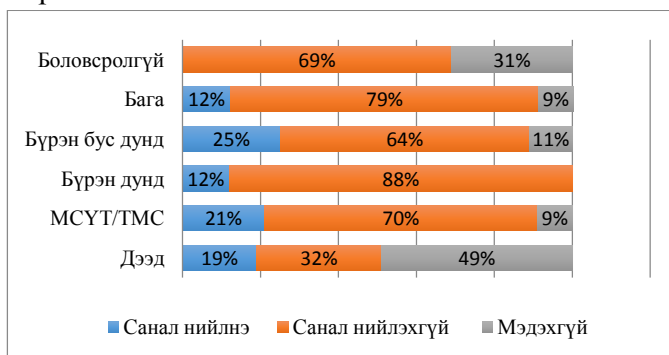
Зураг 3

Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн өрхийн орлогын хувьд 17.9% нь 240,000₮ буюу түүнээс бага орлоготой, 51.1% нь 240,001-500,000₮, 23.3% нь 500,001-1,000,000₮, 7.6% нь 1,000,001-1,500,000₮-ийн орлоготой байгаа ба энэхүү судалгаанд оролцсон иргэдээс 1,500,000₮-с дээш өрхийн орлоготой иргэн байхгүй байна.

Судалгаанд оролцогчдын дийлэнх нь буюу 77.5% нь авлига манай улсад нийтлэг үзэгдэл болсон гэж үзсэн ба 66.4% нь авлигыг хүлээн зөвшөөрөхгүй гэсэн байна.

Авлигад хандах хандлага нь судалгаанд оролцогчдын эзэмшсэн боловсролтой хэрхэн хамаарч байгааг авч үзэн харьцуулахад боловсролын түвшингээс үл хамааран авлига байхыг эсэргүүцэж, дийлэнх нь санал нийлэхгүй гэж үзэж байна.

Зураг 4

Авлигад хандах иргэдийн хандлагыг авч үзэхэд хүнд суртлыг шийдвэрлэх арга зам бол авлига өгөх явдал юм гэсэн үзэлтэй 21.4% нь санал нийлж байгаа бол 66.6% нь санал нийлэхгүй, 16% нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна. Харин авлига шударга бус дүрэм журмыг тойрч гарахад тусалдаг гэсэн үзэлтэй 28.6% нь санал нийлж, 48.1% нь санал нийлэхгүй гэсэн ба 23.3% нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна. Үүнээс харахад судалгаанд оролцогчид авлигыг хүлээн зөвшөөрөхгүй, санал нийлэхгүй гэсэн боловч авлигад тустай тал байдаг гэж эргэлзэх, эерэг хандлага үзүүлэх хандлагатай иргэд багагүй байна. Хэдийгээр авлигын эсрэг үзэл бодолтой, ямар нэгэн хэмжээгээр байхыг хүлээн зөвшөөрөхгүй байгаа боловч авлигад ашигтай тал байгаа гэж үзсэн хүмүүс судалгаанд оролцогчдын тал орчим хувийг эзэлсэн байна.

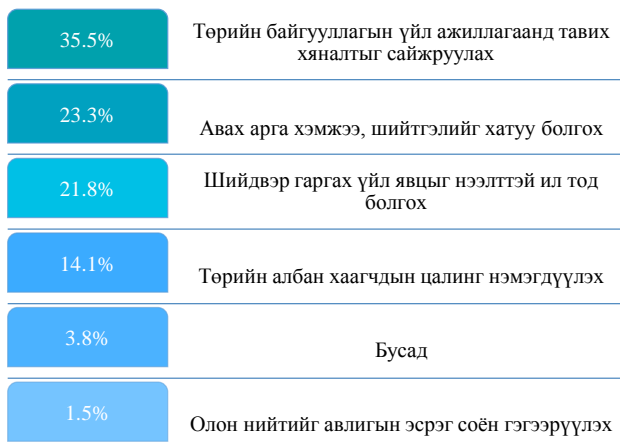
Авлигаас болж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд илүү хохирдог гэсэн байр суурьтай 40.8% нь санал нийлж, 30.6% нь нийлэхгүй, 28.6% нь мэдэхгүй гэж хариулсан байгаагаас судалгаанд хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд авлига, түүнийг тойрсон асуудалтай хамаарал багатай нь харагдаж байна.

Мөн авлигыг багасгахад иргэд өөрсдөө хариуцлагатай байх ёстой гэсэн байр суурийг 66.8% нь дэмжиж, 16.4% нь дэмжихгүй, 16.8% нь мэдэхгүй гэж

хариулсан байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд авлигын эсрэг тэмцэх ойлголттой байгааг харуулж байна.

Авлигатай тэмцэхийн тулд юу хийх ёстой вэ?

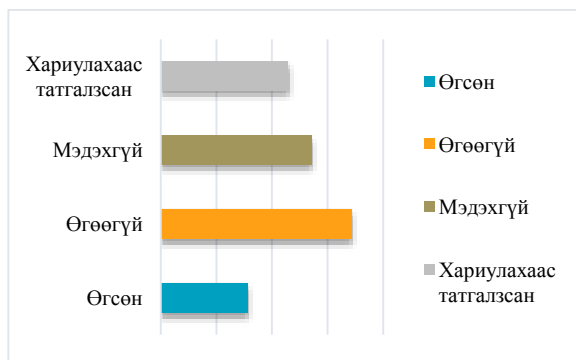
Зураг 5

Хувь хүний авлигатай холбоотой туршлага, авлига өгөх эсэх хандлагыг авч үзэхэд судалгаанд оролцсон иргэдийн дийлэнх нь авлигын эсрэг хандлагатай байна. Өөрт болон гэр бүлийн хэн нэгэнд тулгарсан асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд авлига өгөх эсэх хандлагыг харахад 15.3% нь авлига өгнө гэж хариулсан бол 84.7% нь авлига өгөхгүй гэж хариулсан.

Харин сүүлийн 12 сарын хугацаанд судалгаанд оролцогч өөрөө болон гэр бүлийн гишүүн нь ямар нэгэн хэлбэрээр авлига, хээл хахууль өгсөн эсэхэд 15.6% нь өгсөн, 34.4% нь өгөөгүй, 27.1% нь мэдэхгүй гэж хариулсан бол 22.9% нь хариулахаас татгалзсан юм.

Зураг 6

Авлига өгсөн зорилгоор нь ангилан харвал.

48%	41%	10%	7%	7%
• Боловсрол эзэмших ба эзэмшүүлэх	• Төсөл хөтөлбөрт хамрагдах	• Хувийн хэвшилд ажилд орох	• Төрийн байгууллагад ажилд орох	• Нийгмийн халамж хүртэх

-Хүүхдээ харьяа дүүргийн цэцэрлэгт өгөхийн тулд 650,000₮ өгч оруулсан.
 -Хүүхдээ таатай байлгах гэж багшид нь бэлэн, нэгж хэд хэдэн удаа өгсөн
 Иргэн О, хорт хавдрын улмаас ХБИ болсон
 -Хотын төвийн 10 жилийн сургуульд хүүхэд оруулах гээд асуулгахад 1 сая төгрөг гэсэн. Боломжгүй тул харьяаллын гэр хорооллын сургуульд оруулсан.

-Хувийн байгууллагад ажиллаж байгаа тул группд хамрагдаагүй. Цалин авч байгаа тохиолдолд болохгүй гэсэн. Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлдэг үйлчилгээг авах боломжгүй. Хамрагдахын тулд бүрдүүлэх бичиг баримт, шаардлага нь тодорхой заасан тул авлига өгөх боломж байхгүй. Хөгжлийн бэрхшээлийг нотлох бичиг баримтгүй бол өөрөө харааны бэрхшээлтэй гэж мянга хэлээд нэмэргүй
 Харааны бэрхшээлтэй иргэн

Судалгааны явцад хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл бүрээс төлөөлөн аван ярилцлага хийсэн.

Ярилцлагын үеэр боловсролын салбар, улсын сургууль, цэцэрлэгийн байгууллагууд хамгийн их авлигад өртсөн гэв. Баян чинээлэг хүмүүс хувийн сургууль, цэцэрлэгт хүүхдээ явуулахаар тэр асуудлыг сайн мэдрэхгүй, улсын сургууль, цэцэрлэгт хүүхдээ өгдөг хүмүүс л үүнийг ойлгоно хэмээн тайлбарлав.

Сүүлийн 12 сарын хугацаанд авлига өгсөн хүмүүс бүгд авлига өгөхийг шаардсан учир өгсөн гэж хариулсан, асуудлаа шийдвэрлүүлэхийн тулд өөрийн хүсэлтээр өгсөн гэсэн хүн байхгүй байв. Үүнээс 61% нь авлига өгөхийг шууд шаардсан, 39% нь бага цалин, удаан хүлээх, олон шат дамжлага явахыг шийдвэрлэх боломжийн талаар ярих буюу шууд бусаар ойлгуулсан байна. Эдгээр авлига өгсөн хүмүүсийн 54% нь багшид, 46% төрийн захиргааны албан хаагчид өгсөн байна. Албан тушаалын хувьд 92.7% нь дунд шатны буюу мэргэжилтэнд, 7.3% нь удирдах шатны албан тушаалтанд өгчээ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан төрийн үйлчилгээг авахын тулд заавал авлига өгөх шаардлага байхгүй ч шат дамжлага, хүнд суртал ихтэй гэдгийг ярилцлагад хамрагдсан иргэн хэлж байлаа.

Авлигад зарцуулсан мөнгөн дүнгийн хувьд бүгд 500,000₮ хүртэлх мөнгө зарцуулжээ. Үүний дийлэнх нь буюу 86% нь бэлэн мөнгөөр, үлдсэн хэсэг нь материаллаг зүйлээр өгсөн байна. Авилгыг гүйцэтгэх замын хувьд 51% нь танил талаараа дамжуулан өгсөн бол 49% нь өөрийн биеэр өгсөн гэжээ. Авлига өгсөн иргэдийг өрхийн орлогоор авч үзвэл дараах байдалтай байна.

Авлига өгсөн зорилго өрхийн орлогоор

Хүснэгт 1

	240,000₮ хүртэл	240,000-500,000	500,000-1,000,000	1,000,000-1,500,000
Боловсрол эзэмших ба эзэмшүүлэх	7%	41%		
Төсөл хөтөлбөрт хамрагдах	4%	17%	12%	7%
Төрийн албанд ажилд орох				7%
Хувшийн хэвшилд ажилд орох		10%		
Нийгмийн халамж хүртэх	7%			

Авлига өгч байсан иргэдийн дийлэнх нь 240,000-500,000₮-ийн өрхийн орлоготой байна. Эдгээр хүмүүсийн авлигад зарцуулсан мөнгө нь өрхийн төсөвт бага зэрэг нөлөөлсөн гэж 66%, дунд нөлөөлсөн гэж 34% нь хариулсан.

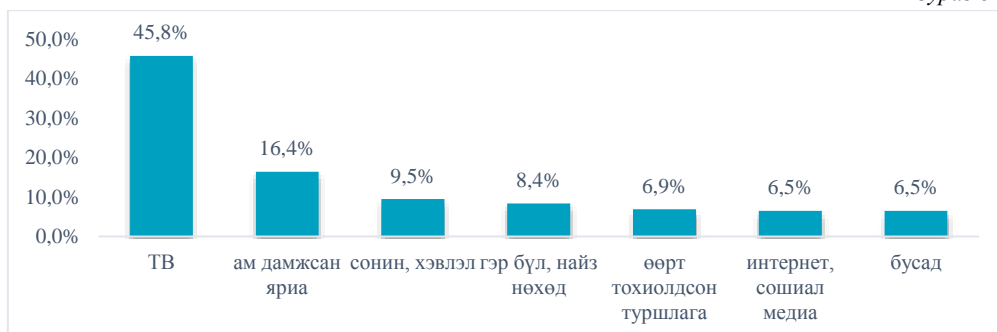
Нийгмийн халамж, хамгааллын ямар үйлчилгээнд хамрагдахад авлига өгөх шаардлага тулгарч байсныг тодруулахад бүх үйлчилгээн дээр ямар нэг байдлаар авлига өгөх шаардлагатай болж байсан нь харагдлаа. Хамгийн олон буюу хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйлчилгээнд хамрагдахад 35%, эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдахад гэж 32% нь хариулсан.

Зураг 7

Авлигын талаарх мэдээллийн эх сурвалжийн хувьд хамгийн олон буюу 46% нь телевизээс, 20% нь ам дамжсан ярианаас авдаг байна.

Зураг 8

Дүгнэлт

1. Иргэд авлига байхыг хүлээн зөвшөөрөхгүй гэж хариулж байгаа хэдий ч үүнийг хүнд суртал, шударга бус дүрэм журмыг тойрч гардаг нийтлэг үзэгдэл гэж ойлгож, авлигыг мэдээлэх эрмэлзэлгүй байгаа ба авлигыг өөрт тулаад ирэхэд эсэргүүцэх, татгалзах, үүний эсрэг арга хэмжээ авахгүйгээр өртөх эрсдэлтэй байна.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийгмийн харилцаанд хамгийн их ордог газрууддаа буюу төрийн үйлчигээнд хамрагдах, сургууль, цэцэрлэгт сурах, сургах зорилгоор авлигад өртөж байна.
3. Авлигын тохиолдлын мөнгөн дүн 500,000₮ хүртэл байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийгмийн харилцаанд идэвхтэй ордоггүй, ихэвчлэн хороо, дүүргийн хэмжээнд харилцдаг тул авлига өгөх шаардлага гарвал төрийн захиргааны албан хаагчдад болон сургууль, цэцэрлэгт л өгдөг гэсэн ярилцлагын судалгаагаар гарсан үр дүн нь асуулга судалгаагаар батлагдсан. Үүний дээр эмнэлэг, нийгмийн халамж үйлчилгээний хэсэгт авлигын эрсдэл байгааг анхаарах нь зүйтэй байна.
4. Сургууль, цэцэрлэг болон төрийн үйлчилгээнд хамрагдахад авлига, хээл хахууль өгөхийг нэхэмжилж байна. Судалгаанд оролцогчдын хувьд авлигын бүх тохиолдолд цаанаас нэхэмжилж, шаардсан байгаа ба энэ нь зөвхөн боловсролын байгууллага болон төрийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагууд байгаас харахад иргэд авах ёстой үйлчилгээг шууд авч чадахгүй авлига, хээл хахуульд өртөж байна.

НОМ ЗҮЙ

[1] Үндэсний статистикийн хороо “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоон судалгаа” 2017

[2] Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын хууль

[3] Авилгалын эсрэг нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц